

A kommunikáció értelemtartalma

A kommunikáció emberi létezésünk szerves tartozéka, tágabb értelemben fogalmazva: alapvető létmódunk, mely lényegében *viselkedésként* határozódik meg. A viselkedésnek pedig nincs ellentéte. Az ember számára nem lehet *nem viselkedni*! A különböző interperszonális helyzetekben megvalósuló viselkedéseinknek üzenetértéke van, tehát minden viselkedés kommunikáció. Következésképpen lehetetlen nem kommunikálni.

A beszédaktus-elmélet a reprezentáció világaként felfogott nyelv kognitív és leíró funkciójával szembeállította a cselekvéses nyelvhasználatot és a kommunikációt mint alapvető funkciót, mely együtt járt a kommunikáció új felfogásával. Eszerint a kommunikáció nem vagy nem kizárólag a gondolatok cseréje, hanem az *értelemképződés, értelemtovábbítás* és az *értelembe-fogadás* közegeként határozódik meg. A kommunikációs nyelvhasználatot az emberi cselekvés egyik alapvető és lényeges típusaként kell értelmeznünk. Minden nyelv általi kommunikáció nyelvi aktusokat feltételez, és itt nem egyszerűen nyelvi egységek, szavak, mondatok továbbításáról van szó, hanem az ezek előállítás, kibocsátása során zajló aktív *cselekvő* megnyilvánulásról.

A nyelvi kommunikáció modelljét R. Jakobson dolgozta ki,¹ és ez a modell hat tényező kapcsolatára épül: *feladó, címzett, üzenet, kontextus, kód, kontaktus*. A *feladó* üzenetet küld a *címzettnek* oly módon, hogy egy nyelv segítségével *kódolja*, a címzett pedig *dekódolja* az üzenetet. A nyelvi kommunikáció hat tényezőjének mindenikére a nyelv más-más funkciója irányul, ezek a referenciális, emotív, konatív, fatikus, metanyelvi és a poétikai funkció. A kommunikációs folyamatban időről időre szükségessé válik, hogy a feladó és a címzett tisztázza egymással, hogy vajon milyen mértékben és feltételek között sikerül közös kódot használni. Ilyenkor a kommunikáció magáról a kódról folyik, a használt kóddal kapcsolatos egyezkedés formáját ölti. Ez a tény a nyelvi kommunikációnak egy újabb sajátosságára hívja fel a figyelmet, mégpedig arra, hogy amikor kommunikálunk, nemcsak a tárgyról történik üzenetváltás, hanem a *nyelvről* is, amelynek a segítségével kommunikálunk.

A tárgyról szóló kommunikációra tehát szervesen ráépül a nyelvre vonatkozó kommunikáció, „a nyelvről szóló nyelv, a beszélésről szóló beszélés”.²

Az *üzenet* tágabb értelemben a közleményre irányuló funkció, melyben a nyelvnek az a sajátos funkciója fejeződik ki, hogy üzenetek továbbítására, *közlemények* megalkotására alkalmas. Továbbá a kommunikációba bekerülő nyelvi képződmények – szövegek – nagy része nem a rajtuk kívüli világból, hanem saját belső világukból merítik információs értéküket, melyeket a közlés érdekében hoznak létre. „A nyelvi közleményekben a nyelv tehát nemcsak a külső világ leírásaként, hanem (lehetséges) világ(ok) teremtőjeként, az emberi alkotás közegeként is működik. Ehhez a nyelvi eszközök változatossága, a kifejezési formák többértelműsége áll rendelkezésre, amelyek minden önmagára irányuló közlemény elidegeníthetetlen velejárói.”³

A kommunikáció nem azt jelenti: megragadni, felfogni, leigázni és rendelkezésünk alá vonni valamit, hanem egy olyan közös világban való részesedést, amelyben megértjük egymást. „Amennyiben mi valamennyien a megértetésnek és a kommunikációnak ehhez a világához tartozunk, melyben némelyeknek és némely dolgoknak mondandójuk van számunkra, akkor azoknak a dolgoknak, amelyeknek nemcsak pillanatnyilag, hanem újból és újból mondaniuk kell

¹ Jakobson, Roman: *Hang – jel – vers*. Bp. 1972.

² Veress Károly: *Filozófiai szemiotika*. Kolozsvár 1999. 200.

³ Uo.

valamit a számunkra, bizonyára elől van a helyük.”⁴ A kommunikáció üzenet formájában továbbított információközvetítés két tényező, az üzenetet kibocsátó feladó és a befogadó címzett között. Az emberi kommunikáció a személyköziség szférájába tartozik, a társas kölcsönhatás (interakció) formájaként valósul meg. Az emberi kapcsolatok lényegében kommunikatív természetűek, azaz közösen létrehozott, elfogadott és értelmezett jelentések forgalmazására szolgálnak. „A kommunikáció során egyidejűleg irányulunk a tárgyra, amelyről szó esik, és a másik személyre, akihez a tárggyal kapcsolatos mondanivalónkat intézzük. A tárgyi információ közlésével együtt hatni is akarunk a címzetre, aki a tárggyal kapcsolatos válaszával szintén vissza is hat ránk. A kölcsönös egymásra hatás lehetősége a közölt üzenet tárgyi és személyi összetettségében alapozódik meg. Ugyanis a közölt üzenet szerves összetevőjét alkotja a »személyre utaló kontextuális információ« is, mivel a kommunikatív viselkedésnek informatív funkciója is van.”⁵ Miközben az adott tárgyról közlök egy információt, akarva-akaratlanul önmagamról is közlök bizonyos információkat. A kommunikatív aktus elemi tartalmát az információk cseréje alkotja. Az információ a hír és a befogadó viszonyára vonatkozik, azt a többlet-ismeretet jelöli, amelyhez a befogadó a hír ismeretében jut, és csakis az a hír hordozhat információt, amelynek van *jelentése*. De az információt semmiképpen sem szabad a jelentéssel összetéveszteni. A hír és az információ egyaránt a kommunikáció tartalmára vonatkozik, de más-más értelemben. Az információ fogalma nem az egyedi közleményekre, hanem inkább a *situáció* egészére, mert „az információ egy kommunikációs situáció szabadságfokának a kifejezője.”⁶

Az *üzenet* tárgyi és személyes-expresszív komponensei különböző mértékben keveredhetnek egymással, ami a szubjektivitás és objektivitás szféráinak folytonos egymásba játszását eredményezi a kommunikáció során.

A filozófiai hermeneutika a kommunikáció alapvetően emberi mivoltát és ontológiai jelentőségét állítja a reflexió előterébe. A filozófiai hermeneutika abból az előfeltevésekből indul ki, hogy a hermeneutikai nézőpontból elgondolható emberi létezés mint a megértés módján való létezés lényege szerint *kommunikatív létezés*. Ennek a végiggondolása viszont csakis a modernitásban meghonosodott megértés- és értelmezéskoncepciók meghaladása révén lehetséges. Ide soroljuk a modernitás szemléletmódjában gyökerező hermeneutikai koncepcióknak a meghaladását is (Schleiermacher és Dilthey), amelyek a megértést a szubjektumnak az egyéni szubjektivitás körén túlnyúló cselekvéseként, a másik életösszefüggéseibe való belehelyezkedésként, annak utána alkotásaként, utólagos megéléseként fogták fel.⁷

Az emberi kommunikáción az ember minden lehetséges tájékozódását és tájékoztatását értjük. Az emberek nemcsak beszéddel, hanem alkotásokkal és cselekedetekkel is tájékoztatnak másokat. Az ember vizuális kifejezéseinek eszköztára mérhetetlenül gazdag. Az emberi kommunikáció egyidős az értelmes emberrel.

Az időben kiterjedt tájékozódás a *kommunikációhordozóknak*, az *információhordozóknak* a nyilvános könyvtárakban, múzeumokban és archívumokban való elhelyezése óta lehetséges. Az időben és térben is kiterjesztett hangot, beszédet, zenét, szöveget, adatot, álló- és mozgóképet is tartalmazó gyors tájékozódás és tájékoztatás pedig a távközlés, a telekommunikáció felhasználásával lehetséges. A kommunikáció minden kultúra alapfeltétele, kommunikáció nélkül

⁴ Gadamer, Hans-Georg: *Épületek és képek olvasása*. = G, H.-G. *A szép aktualitása*. Bp. 1994. 156.

⁵ Veress Károly: *A dialógusról – kommunikációelméleti megközelítésben*. Dialógus és retorika. ETF. Kolozsvár 2001. 31.

⁶ Veress Károly: *i. m.* 204.

⁷ Dilthey, Wilhelm: *Vázlatok a történelmi ész kritikájához*. *Belehelyezkedés, utánalkotás, utólagos megélés*. = Bacsó Béla: *Filozófiai hermeneutika*. Bp. 1990. 83–86.

nincs kultúra, és kultúra nélkül nincs kommunikáció. Az egyik a másik nélkül nem létezhet. A kommunikáció alapja az *információ*. Az emberiség történetét kutatók a homo sapiens, az értelmes ember kommunikációjának kialakulását, fejlődését a fennmaradt és fellelt leletekből tudták megállapítani. Minden társadalomnak szüksége van az információra és a kommunikációra. Az információnak objektív és szubjektív értelmezése is van. Mindkét értelemben valamilyen bizonytalanságot csökkent vagy szüntet meg. Minden információnak értéke van, és az értékelés lehet szubjektív vagy objektív. Az információ szubjektív értéke azt jelenti, hogy ugyanazon információ különböző személyek számára más-más értéket jelent. Információként értelmezhető mindaz, ami egy kérdésben a bizonytalanság csökkentését lehetővé teszi, azaz hozzásegíti az érdekelt személyt a döntéshez.

Az emberi kommunikáció a személyköziség szférájába tartozik, a társas kölcsönhatás (interakció) formájaként valósul meg. Az emberi élet minden területére kihat, és a maga egészében átfogó módon aktivizálja a személyiséget. Az emberi kapcsolatok lényegében kommunikatív természetűek, azaz közösen létrehozott, elfogadott és értelmezett jelentések fogalmazására szolgálnak. Minden kommunikáció a konkrét tárgyi információk mellett egy egész sor olyan üzenetet is magába épít, amelyek a közlés módjára, körülményeire, kontextusára, a tárgynyelvi üzenet megfeytési-értelmezési módozataira vonatkoznak. A kommunikáció nemcsak egyszerűen *jelentéstovábbítási*, hanem *jelentésképzési* folyamat is. A tárggyal kapcsolatos „konvencionális jelentés” mellett a közlés folyamatában egy „kommunikációs jelentés” is létrejön. A kommunikációs folyamat nem csupán a közlés és a közvetítés értelmében végbemenő információ-továbbításként, hanem a cselekvés és a hatáskifejtés értelmében megvalósuló hatásösszefüggésként is működik.

A beszélgetés tárgyával – „a dologgal”, amiről szó van – kapcsolatos konvencionális jelentés mellett a közlés folyamatában egy olyan „kommunikációs jelentés” is létrejön, amely a kontextussal, a metaszintű jelzésekkel kapcsolatos jelentéselemeket egyesíti magában. A kommunikációs jelentés nem annyira „tisza” megismerés, mint inkább a befolyásolást, az érdek- és akaratérvényesítést, a ráhatást szolgálja, és ily módon a kommunikációs folyamat nem csupán információ-továbbításként, hanem lényege szerint hatásösszefüggésként, beszédcselekvésként működik.

A beszélgetés folyamatos, mivel már mindig folyik, már mindig benne állunk, amikor belépünk a beszélgetésbe. A beszélgetés a saját történésünk, a bennünk végbemenő és a velünk megeső történés, miközben mi történünk benne és általa. Ilyen értelemben a beszélgetés mindig elsődleges a beszélőkhöz képest. Minél valódibb a beszélgetés – mondja Gadamer –, irányítása annál kevésbé függ az egyik vagy a másik partner akaratától. Az igazi beszélgetés sohasem az, amelyet folytatni akarunk, sőt helyesebb azt mondani, hogy beszélgetésbe kerülünk, beszélgetésbe bonyolódunk.⁸ A beszélgetésben nem mi beszélünk, inkább minket beszélnek, nem annyira beszélünk, mint inkább beszéltek vagyunk. Ebben mutatkozik meg a beszélgetés esemény jellege, történés jellege. Bevonódunk az eseménybe, részesei vagyunk a történésnek, ami általunk zajlik, s minket változtat meg, de nem mi irányítjuk. A kommunikáció folyamatában nem objektivitás és szubjektivitás áll szemben egymással, s a hatáskörén kívül marad minden egyoldalú szubjektivitás. A kommunikáció folyamatában együtt állunk, és megszűnik mindenféle különállás. Ily módon a kommunikáció nem a bennem feltároló valósággal való szembenállás, hanem maga a megvalósuló valóság. Senki sem tudja, hogy a kommunikációból „mi jön

⁸ Gadamer, Hans-Georg: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*. Bp. 1984. 269.

ki” – írja Gadamer. A beszélgetésnek saját szelleme van, s a nyelv, amelyen folyik, magában hordja saját igazságát, azaz „feltár” és megmutat valamit, ami aztán ettől fogva van.⁹

A kommunikáció folyamatában tehát az egzisztenciális szituáció és a hermeneutikai szituáció nem értelmezési szabályok külsődleges alkalmazásaként épül rá az egzisztenciális szituációra, a beszélgetésben az *ontológiai szituáció* éppen az értelmezésben és a megértésben valósul meg. A beszélgetésben tényleges horizontösszeolvadás valósul meg. Ebben a közös horizontban tárul fel az értelem, az igazság, amely sohasem csak az enyém, hanem mindig közös dolog.

Hermeneutikai perspektívában a kommunikáció fogalma kitágul, ontológiai relevanciára tesz szert, miközben a lét és az értelem fogalma átalakul, és ebből a nézőpontból szemlélve a lét már nem valami eleve készenlevés, készenlét, és nem egy olyan távoli felvillanás, amelynek az elérése különös erőfeszítést igényel, történjék ez akár a fogalmi megragadás, akár a művészi reprezentáció formájában. Az értelem hasonlóképpen nem is a létben készen benne levő, benne rejlő vagy ahhoz kívülről, külsődleges gondolati-nyelvi erőfeszítések révén hozzáférhető igazság. A lét és az értelem saját és közös alkotásként szerves egymáshoz tartozásként tárul fel a kommunikációban, a dialógusban, a beszélgetésben mint történésben, mint értelemtörténetben. Az emberi egzisztencia a kommunikáció folyamatában oly módon kerül létközelségbe és értelemközelségbe, hogy magának a léttörtetésnek és értelemtörtetésnek a valóságaként mutatkozik meg. Ez az a történés, amely ki tud teljesedni mind az emberi közösség, mind pedig az emberi individuum, mind önmaga létalkotójaként és értelemteremtőjeként. A kommunikáció mint hermeneutikai szituációnak vizsgálata során egy olyan létszférára bukkanunk, vagyis a megérthető lét és a létesülő értelem szférájára, amely a *szóértés és egyetértés* dialektikájának a terepe is.

Gadamer nézete szerint a nyelvi megértetés nem célszerű cselekvés, hanem életfolyamat, melyben egy életközösség természetes módon benne él. Ennyiben nem különbözik attól a megértetéstől, amelyet az állatok folytatnak egymás között. De mégis az emberi nyelvet sajátos és egyedülálló életfolyamatként kell elgondolni, mivel a nyelvi megértetésben mindig egy „világ” tárul fel. A nyelvi megértetés azt, amiről folyik, középre teszi, a felek közé. Ily módon olyan közös tulajdonként tünteti fel, amely fölött senki sem gyakorolhat kizárólagos jogot, mivel csakis a résztvevők közös alkotásaként állítódik elő, s mindenikük a maga egyéni módján úgy vesz részt a létrehozásban, hogy ezáltal másokkal szükségképpen kapcsolatba lép. A világ így az a közös terület lesz, amelyre senki sem lép, s amelyet mindenki elismer, és amely mindazokat összekapcsolja, akik beszélnek egymással. Az emberi életközösség valamennyi formája tehát a *nyelvközösség* formájában szerveződik, s ebben a folyamatban nem egy készen álló nyelvet használ fel, hanem közös nyelvet alakít ki.¹⁰

A filozófiai hermeneutika álláspontja szerint az emberi világviszony teljességgel és alapvetően nyelvi jellegű, s ebből adódik érthetősége.¹¹ Az emberi létezés nyelviségének és érthetőségének legtagabb összefüggései hermeneutikai perspektívában a nyelv végességének és a beszélgetés végtelenségének sajátos dialektikus egységeként tárulnak fel. Emberi létezésünkkel szükségképpen és folyamatosan együtt jár az, hogy beszélgetésbe kerülünk, beszélgetésbe bonyolódunk, újból és újból belépünk a beszélgetés folyamatába, és kilépünk belőle, hogy újra beléphessünk. A beszélgetést, mely folyamatban van – mondja Gadamer –, végérvényesen nem lehet lezárni.¹² Hasonlóképpen az értelem folyamatát sem, amely a beszélgetésben folyamoto-

⁹ Uo.

¹⁰ Uo. 310.

¹¹ Uo. 309–310.

¹² Uo. 269, 388.

san *továbbalkotja* magát. Ugyanakkor a beszélgetés minden mozzanatában, minden aktusában a megértetésnek-megértésnek egy konkrét, partikuláris végrehajtása valósul meg, amelynek során a végtelen értelem a megértés véges tapasztalatában/tapasztalataként tárul fel.

A nyelv lényege szerint mindig is a beszélgetés nyelve, s csak a beszélgetés konkrét végrehajtása révén teremti meg ö maga saját valóságát, miközben ezt a véges értelemtapasztalatot közvetíti. Ezért a nyelv, a kommunikáció sohasem pusztán csak eszköze a megértésnek, hanem az emberi léttörténés és értelem-történés átfogó közege. Ebben a közegeben bontakozik ki a lét és az értelem egységét hordozó mindenkori emberi világtapasztalat, az értelmes emberi létezés univerzuma. A beszélgetés, a kommunikáció a nyelv közegében zajló létezés, bevontság a lét eleven játékterébe, részvétel az értelem játékában, közös részesedés a létben és az értelemben. Önmagunk végérvényes birtokbavétele sem a nyelvben, sem a fogalomban nem adatik meg számunkra. Kommunikálásban és beszélgetésben élünk, mely soha nem zárulhat le, hiszen nincs az a szó, mely megragadhatná, mik vagyunk, s miként kell magunkat értenünk.

A nyelv elvileg mindenre nyitott, ami egyáltalán mondható vagy megérthető, horizontjai állandóan bővülnek. A nyelv egyetemessége nem a mindenkori nyelvre vonatkozik, mintha erőfeszítés nélkül kimondható és megérthető volna minden, mert ez az egyetemesség sokkal inkább a nyelv keresésében rejlik. Látszólag paradox ugyan, de hermeneutikailag tekintve azért keressük a megértést és a „nyelvet”, mert ezeknek alapvetően híján vagyunk.

Gadamer nézete szerint nem mi használjuk a nyelvet, hanem a nyelv használ bennünket. Nem „valami” titokzatos közeg vezet minket, amely – legalábbis úgy tűnik, hogy ez Gadamer koncepciója – nem szubjektív létrehozás eredménye, hanem valamiféle misztikus s egyben normatív jelenlét vagy inkább szakadatlan „Werden”, melyben ez az „önnönmagából fakadtság” és a szubjektív alkotás rejtélyes szintézise eredményez végső soron „új” szövegeket. Nem belőlünk fakad tehát a nyelv, hanem a nyelv maga teszi lehetővé, hogy valami mondható legyen, miközben azt is megszabja, hogy mi az, ami ezen a módon egyáltalán mondható.

Az emberi: gondolat, szó, beszéd ismételt felmérés, ismételt kapcsolódás a már ismerthez, egyfajta hozzárendeződés a már ismert dolgok sokaságának halmazához, az egykor volthoz: „Az állapotnak – melybe az ember létezésével mindig is belevetett – a nyelv által történő teljes értelmi uralása merő illúzió, vagyis az emberi állapot nyelvi uralhatatlansága az állapot megszüntethetetlen egzisztenciális többlete – amin érthetjük a fel nem ismerésből fakadó tragédiát –, az elmondandó és a kimondható közti szakadék felszámolhatatlan.”¹³

Gondolkodásunk fundamentális vonása az ember léte és a nyelv közötti összeférhetetlenség, inkompatibilitás, és ez a nem egyezés az illeszkedés megszüntethetetlen hézagát jelenti, tehát az információ elkülönböződését, ami a lét és a nyelvi gondolat diszkrepanciájához vezet, egy szakadékhoz, mely áthidalhatatlan módon adódik számunkra. A döntő annak felismerése, hogy a nyelv útján vagy éppen annak hiányában, a hallgatással magát közlő ember és a közlésbe foglalt helyzetre adott válasz egy termékeny nem-egyidejűségben létezik. Ez a nem-egyidejűség persze azt eredményezi, hogy az ember vagy elsietti, vagy csak késve közli a helyzetet, az állapot kívánta választ – azaz optimális egybeesésről soha nem lehet szó, ami az emberi létezésben örök konfliktusforrást eredményez.

Továbbá beszédem teljesítménye nem csupán arra korlátozódik, hogy már fennálló gondolatokat közöljek másokkal, azért mert a kommunikáció folyamatában a nyelv nem egyszerűen csak áthelyezi a gondolatot a szó formájába, hanem lényege szerint részes annak eredendő tételezésében is, tehát itt egyfajta értelemképződésről, értelem-történésről beszélhetünk, folytonos útonlevés, folyamatos belépés-kilépés egy játékba, melynek vége beláthatatlan számunkra.

¹³ Bacsó Béla: „Mert nem mi tudunk”. Gond, Bp. 1996. 12. 56.

A 18. századi felvilágosodásnak az a gondolata, hogy a nyelv mindenekelőtt célszerűen funkcionáló jeleszköznek tekintendő, egyúttal az ideális nyelv megalkotásának a törekvését vonta maga után. Gadamer azonban azt hangsúlyozza, hogy „...a nyelv az az univerzális közeg, melyben maga a megértés végbemegy, úgy a nyelv nem valami szilárd adottság leképezése, hanem szóhoz jutás, melyben egy értelemegész szólal meg”.¹⁴ A nyelvet már Heidegger lényegileg beszélésként, beszédként (Sprache, Rede) fogja föl, és számára ez utóbbi mindenkor a megértéssel állott összefüggésben, amennyiben a megértő hangolt világban való lét önmagát a beszédben, illetve beszédként kimondja. A nyelvnek beszédként való heideggeri felfogása egyáltalán nincs híján a dialogikus jellegnek, ez utóbbi azonban Gadamernél mindenképpen felerősödik, és beszélgetésként határozódik meg: „A nyelv csak a beszélgetés együttlétében adódik.”¹⁵ Heidegger és Gadamer számára tehát a megértés és az értelmezés immár nem módszerfogalom, hanem létmód, s éppen ezen fordulat révén jön létre a 20. századi hermeneutika, amely a megértést/értelmezést nem pusztán tudati aktusként, hanem egzisztenciális történésként, értelem-történésként interpretálja.

Nem csupán arról van szó, hogy a világ csak annyiban világ, amennyiben nyelvi kifejezésre jut, hanem arról is, hogy a nyelv voltaképpen léte abban áll, hogy a körülöttünk levő világ ábrázolódik, visszatükröződik benne, mindig magában hordoz egy üzenetet, egy kódot, mely a másik felé való közlés révén bontakozik ki, és ölt értelem-továbbítási formát. A nyelv ilyen szerű, a hermeneutika általi felértékelése nyilvánvalóan szoros kapcsolatban áll a hermeneutikai tapasztalat nyelvviségére vonatkozó állítással, s innen vezet az út a már röviden tárgyalt nevezetes tézishoz, hogy a lét, amelyet meg lehet érteni, nem más, mint nyelv: „A beszélgetés felől, amely mi magunk vagyunk, próbáljuk a nyelv homályát megközelíteni [...] a sikeres beszélgetésben [a partnereken] a dolog igazsága lesz úrrá, ez pedig új közösséggé formálja őket. A beszélgetésben szót érteni egymással: ez nem annyit tesz, hogy saját álláspontunkat kinyilvánítjuk és keresztülvisszük, hanem annyit, hogy közösséggé változunk, olyanná, melyben nem maradunk azok, akik voltunk. A nyelv a beszélgetésben az, ami, s csak benne lehet az, mert az igazi beszélgetés nem más, mint megélt együttlét.”¹⁶

A nyelv az egyedüli közege a (belső) beszélgetésnek, mely mi magunk vagyunk – önmagunk és egymás számára. Az eredendő beszélgetés az, amikor közösen van dolgunk valamivel. A beszélés tehát lényegileg megbeszélés, vagyis a saját hogyanlét közlése. Önmagában minden beszélés beszélés valakivel, s mint ilyen annak megértését célozza, amiről beszél. Még ott is, ahol faktikusan nincs jelen más, aki e beszédet hallgatja, a mondottak eszméjük szerint mások számára érthetők maradnak.

Martin Buber szavaival élve: „Kezdetben vala a viszony”,¹⁷ mely ismételten csak a közöttségnek viszonyként, viszonylétként történő elgondolására hívja fel a figyelmünket. A logosz és annak konkrét megvalósulási módozatai: a beszéd, a beszélgetés, a kommunikáció, mely az emberi létezésnek a konkrét megvalósulási közege. A beszélgetés, a dialógus és az emberi létezés viszonyának megvilágításához a megértés hermeneutikai felfogásából kell kiindulni, mely megértést nem csupán egy kognitív folyamatként kell felfogni, mivel az emberi életgyakorlat és világtapasztalat a megértésre irányul: „A megértés a jelenvalólét saját lenni-tudásának egzisztenciális léte, mégpedig úgy, hogy ez a lét önmagán feltárja, hogy hányadán áll önnön létével.”¹⁸

¹⁴ Gadamer, Hans-Georg: *i. m.* 392.

¹⁵ Uo. 404.

¹⁶ Uo. 383.

¹⁷ Buber, Martin: *Én és Te*. Bp. 1991. 23.

¹⁸ Heidegger, Martin: *Lét és idő*. Ford. Vajda Mihály, Bacsó Béla. Bp. 1989. 267.

A beszélgetés önmagában kimerülő mozgás, akárcsak a játék. A beszélgetés játék, mert a beszélgetésben nem mi beszélünk, hanem úgy is fogalmazhatunk, hogy minket beszélnek, és ebben mutatkozik meg a beszélgetés történésjellege. Részesei vagyunk a történésnek, amely az Én és a Másik által zajlik, s bennünket változtat meg, de nem mi irányítjuk a beszélgetést. Ebben a beszélgetésben, nem egy objektum és szubjektum áll szemben egymással, hanem együtt vagyunk a beszélgetésben, és itt minden egyoldalú szubjektivitás játékon kívül marad, nincs különállás. A beszélgetésnek saját szelleme van, s a nyelv, amelyen folyik, magában hordja saját igazságát, azaz „feltár”, és mindig megmutat számunkra valamit, ami aztán ettől fogva van.¹⁹ Gadamer nézete szerint a beszélgetés a nyitottság állapota, és nyitottnak lenni annyit tesz, mint megnyílni a kérdésben és befogadóvá lenni a hallgatásban. A kérdezés által valamit feltárok és nyitottá teszek: „A nyelv az a közeg, amelyben a partnerek kölcsönös megértetése és a dologról való egyetértése végbemegy.”²⁰ A dialógus visszahelyezi a nyelvet a beszélgetés eredeti mozgásába,²¹ azaz a kérdés–válasz, kérdezés–válaszolás, beszélés–hallgatás természetes dialektikájába. Gadamer szerint a beszélgetés nyelvisége a kérdezés alapja: „A beszélgetést épp az jellemzi – szemben az írásos rögzítésre történő kijelentés megmerevedett formájával –, hogy itt a nyelv a kérdésben és a válaszban, az adásban és az elfogadásban, az egymás mellett való el-beszélésben és az egymással való megegyezésben hajtja végre az értelemkommunikációt.”²² Gadamer hangsúlyozza a Te tapasztalatának jelentőségét, mert ahhoz, hogy a Te-t valóban mint Te-t tapasztaljuk, hagynunk kell, hogy mondjon valamit számunkra önmagáról. Ha az Én és a Másik között nincs meg ez az odahallgatás, a nyitottság egymás iránt, akkor nincs közöttünk igazi emberi kapcsolat. Csak akkor tartozunk egymáshoz, hogyha oda tudunk egymásra figyelni, hallgatni. Az, hogy megértem, amit a másik mond, kimond, az a dologban való egyetértést jelenti, nem pedig azt, hogy belehelyezkedem a másik ember élettörténetébe, és úgy próbálom őt megérteni. Minden igazi beszélgetéshez hozzátartozik – írja Gadamer –, hogy elfogadjuk a másikat, hogy valóban hagyjuk érvényesülni a szempontjait, azt akarjuk megérteni, amit mond.²³ Gadamer nézete szerint a beszélgetés művészetének első feltétele az, hogy biztosítsuk a beszélgető partnerek együtt haladását; a második arra vonatkozik, hogy engedjük magunkat a szóban forgó dolog által vezetni, a következő pedig arra, hogy a másikat ne legyőzni akarjuk érveinkkel, hanem mérlegeljük véleményének tárgyi súlyát.²⁴ Itt tehát nem csupán a megértésen van a hangsúly, hanem a megértésen is. A kommunikációban végbemenő megértés nem pusztán saját álláspontunk előadása és érvényesítése, hanem közösséggé változás, melyben nem maradunk az, ami voltunk.²⁵ Folytonos mozgásként határozza meg a beszélgetést, ellentétes nézetek váltakozásaként, a kérdések–válaszok általi megértés feltárlásaként. A beszélgetés a nyelv közegében zajló létezés, bevontság a lét eleven játékterébe, részvétel az értelem játékában, egy közös részesedés a létben és a már feltárult, kimondott értelemben.

A posztmodern lételemzés is a kommunikáció univerzalitására, „a határtalan kommunikációra”²⁶ és a kommunikatív cselekvésként²⁷ felfogható emberi létezésre épít. A kommunikatív létezés a léttörténetben való folyamatos benneállásként és cselekvő részvételként tárul fel, olyan általunk való történészként, amelynek mi magunk vagyunk egyszerre részesei és alkotói. A

¹⁹ Gadamer, Hans-Georg: *i. m.* 269.

²⁰ Uo.

²¹ Uo. 258.

²² Uo.

²³ Uo. 270.

²⁴ Uo. 257.

²⁵ Uo. 264.

²⁶ Apel, Karl-Otto: *A „nyelvanalitikus” filozófia kibontakozása és a „szellemtudományok” problémája.* Bp. 1995. 5–6.

²⁷ Habermas, Jürgen: *A kommunikatív cselekvés elmélete.* ELTE, Filozófiai Figyelő, Bp. 1990.

kommunikatív cselekvés folytonos, folyamatos történésként határozódik meg, amely a benne állók és cselekvő résztvevők számára egyszerre és egymással összefonódó *egzisztenciális lét-történet és értelem-történet*.

The Meaning of Communication. Communication is living part of our human existence, in other terms: our basic way of living which could be named behaviour. When we communicate, we also change messages about the language we communicate with, not only about the object of communication. So, the communication about the language is based on the communication about the object: „the language about the language, the speaking about the speaking.” The human communication happens between two or more people like an interaction between humans. Human relationships are communicative; they serve meanings which people have created, accepted and analysed together. The philosophical hermeneutic puts in the front of reflection the human part of communication and its ontological meaning. The philosophical hermeneutic starts from this point: hermeneutically every human being is a communicative being. Communication is not only giving meaning, but also creating meanings. In the act of speaking two horizons become one. Is this common horizon comes to light the meaning, the truth which is never only mine, but always common. Communication is never just the tool of sy(instrument) of understanding, but also the space of human existence. Speaking, communication is a way of being in the space of language, is getting involved in the playground of life. The original speaking is when we commonly have relation with something. Speaking is not only speaking about something, telling about ourselves. Gadamer, Hans-Georg tells that the base of speaking is asking. The understanding in a communication is not only informing and executing our opinion, but getting involved in a community where we can't remain who we where.